

Geographical Aspects of Activities of Nongovernmental Organizations and Civic Initiatives in Czechia on the Case of Liberec Region – Theoretical-Methodological bases

Geografické aspekty aktivit nevládních organizací a občanských iniciativ v Česku na příkladu Libereckého kraje – teoreticko-metodologická východiska

David VOGT

Univerzita Karlova, vogt@natur.cuni.cz

Abstract

Civic society with its initiatives, citizen participation in public affairs, right to protest, is seen for liberal democracy as essential. Regional differences in those activities, possible conflict with local, regional or central administration or commercial actors can indicate dangerous dysfunction of democratic institutions. It may also influence negatively regional and societal development. Therefore, there is a brief attempt to find the best way to study civic initiatives with a geographical approach, to critically analyze relevant works - theoretical, methodological and empirical, both geographic and non-geographic, e.g. to find possible connections with sociology, political science and even in geography studying social capital, social networks etc. At last the possibilities and first findings of geographical research of civic initiatives and NGOs are discussed regarding the model case area of Czech Liberec region, its namely environmental and public policy conflicts of interests.

Key words: political geography, theory, methodology, civic initiatives, conflicts of interests

Klíčová slova: politická geografie, teorie, metodologie, občanské iniciativy, střety zájmů

1. Úvod

Od pádu komunistického režimu koncem roku 1989 prošlo Československo resp. Česko víceúrovňovým procesem transformace - hospodářské, ale i právní, politické a sociální. Nejde jen o změnu formálních pravidel, ale celospolečenskou, včetně aktivit občanů mimo klasické politické instituce. K fungující demokracii patří rozvinutá občanská společnost s celou škálou svobodně vykonávaných, dobrovolných, více či méně neformálních činností, které zahrnuje tzv. občanský či neziskový sektor. Rozličné občanské iniciativy, ačkoli některé z nich přirozeně prosazují vlastní sobecké skupinové zájmy, ne nutně „obecné blaho“, mohou dále podporovat rozvoj demokracie a lepší fungování orgánů veřejné správy a samosprávy i jejich interakce s komerční sférou, hájit práva občanů před případnou zvláštní byrokracií včetně ilegálních praktik spojených s pochybnými formami lobbingu až klientelismem či korupcí.

Není však studium občanské společnosti bytostně negeografické téma? Např. Glenn (2001), studující rozvoj občanské společnosti v Polsku a Československu na přelomu 80. a 90. let 20. století vidí v přechodu k demokracii mezi státy značné rozdíly - ve stavu výchozího režimu i mezi finální podobou demokracie. Místo přechodů k demokracii (*transitions to democracy*) hovoří o různých cestách demokratizace (*paths of democratization*) a formách rekonstrukce státu (*state*

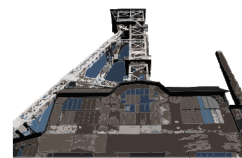
reconstruction). Zde se přímo nenabízí využití geografického přístupu jak na mezinárodní, tak i hierarchicky nižší úrovni. Pracovní příspěvek se proto snaží shrnout vybrané teoretické i praktické přístupy ke studiu občanských iniciativ, zejména se zaměřením na Česko a nalézt přístupy geografii nejbližší, popř. i již existující geografické studie. Po kapitole zaměřené na obecné teorie a negeografické výzkumy navazuje část věnovaná geografii blízkým pracím a závěr mj. s nástinem možností geografického studia problematiky na příkladu modelovému území Libereckého kraje.

2. Obecné teorie, sociálně a humanitně vědní přístupy

Pro studium občanských aktivit a jejich vlivu se jeví vhodně připustit možnost ovlivnění struktury aktérem - např. teorie strukturace viz Giddens (1978, 1984, 1987) in Blažek a Uhlíř (2002), který vidí v struktuře, mimo pevně dané instituce, v rámci dynamického společenského vývoje jak omezení, tak i příležitost ke změně. Zdůrazňuje vnímání dění v určitém čase a aktéry strukturovaného prostoru, o němž hovoří „*jako o místě lokalizované sociální interakce*“ (Blažek a Uhlíř 2002). Později však popisuje „*vymknutí prostoru z místa*“ (Giddens 1998, s. 25). Jev chápe jako přirozený důsledek rozvoje společnosti: „*V podmínkách modernity se místo stává v rostoucí míře fantasmagorickým: to znamená, že místa dění jsou zcela prostoupena a formována sociálními vlivy, které jsou od nich značně vzdáleny. To, co strukturuje místo dění, není to, co je přítomno na*

XXII SJEZD ČESKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI OSTRAVA 2010

scéně; „viditelná forma“ místa dění ukrývá vzdálené vztahy, které určují jeho povahu“ (Giddens 1998, s. 25). Tyto vlivy mimo místo samotné pozorujeme s postupující globalizacíⁱ. Giddens (1994) podporuje i rozvoj občanské společnosti, vnímá nutnost „demokratizace demokracie“, přechod od formální liberální demokracie, kterou se občané přestávají zabývat k dialogické resp. rozšířené deliberativní demokracii, kde každému rozhodnutí předchází diskuse se svobodnou účastí všech názorů.

Pokud se občané snaží více ovlivnit veřejné dění, hájit své zájmy a práva, zasáhnout do rozhodování o (veřejném) prostoru i mimo oficiální struktury politických stran, jednají např. i ve smyslu úvah V. Havla (Havelka 1998) prostředky „nepolitické politiky“ a zasahují do procesu veřejné politiky. Ta je analyzována např. na FSV UK kolektivem kolem M. Potůčka. Roli občanských iniciativ, resp. v širším pojetí občanské společnosti či celého občanského (nevládního) sektoru (OS) neopomíjí řada jejich publikací. Pod výmluvným názvem „Nejen trh“ se Potůček (1997) snaží nezaujatě hodnotit dobu největších transformačních změn české postkomunistické společnosti v první polovině 90. let, vyzdvihuje regulační roli občanského sektoru vedle trhu a státu. Přebírá Abrahamsonovo schéma „Vztah trhu, státu a občanského sektoru jako regulátorů života společnosti“ (Potůček 2005, s. 87, Benáček, Frič a Potůček, 2008, s. 110). OS je zde však umístěn do středu schématu, oproti jej obklopujícím trhu reprezentovanému firmami a státu zastoupenému veřejnou správou v rozích trojúhelníku, doplněným občanskou společností (neformální společenství). Dále je naznačeno, že tak, jako by nadvláda trhu, ziskového sektoru nad neziskovým sektorem vedla k neoliberalismu a nadvláda státu, veřejného sektoru nad soukromým sektorem ke komunismu, tak by nadvláda občanské společnosti, neformálního sektoru nad formálním vedla k anarchismu. Má-li však jít o regulátory společnosti, přičemž bývá vyspělá demokratická společnost někdy označována právě i jako občanská společnost, byla by ve schématu vhodnější záměna pozic občanského sektoru a občanské společnosti, která je třemi faktory ovlivňována a zároveň jimi prospívá. Pro Potůčka (1997, s. 51) je však občanský sektor „institucionalizovaným vyjádřením života občanské společnosti“. Pak ve schématu logicky vyčleňuje z formálního sektoru „anarchistickou“ občanskou společnost.ⁱⁱ

ⁱ Její negativní důsledky v různých podobách a na různých hierarchických úrovních popisují i se vztahem ke geografii Tomeš, Festa, Novotný a kol. (2007). Hertzová (2003) vidí hrozbu v postupném prosazení partikulárních zájmů, vztahu konzument-nadnárodní korporace na úkor demokracie, viz i Frič a Bútor (2005, s. 160 a 170) rozlišující obecně prospěšné organizace (OPO, „public benefit organization“) a vzájemně prospěšné organizace (VPO, „mutual benefit organization“) konající jen ve prospěch svých členů (např. sportovní kluby).

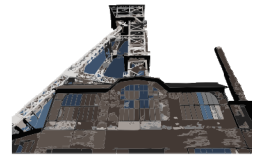
ⁱⁱ Také Fričem a Bútorou (2005) je jako občanský sektor chápána pouze „Organizovaná část občanské společnosti“ (Frič a Bútor 2005,

V charakteru občanské společnosti, struktury jejich organizací a s tím souvisejícími teoriemi lze vysledovat i v rámci vyspělých demokracií značné geografické rozdíly. Zejména v USA, jejichž společnost popisuje např. Tocquevillem rozvíjený koncept pluralismu (Gulyás 2005, s. 74 nebo Truman 2003, Salamon a Anheier 1994 in Frič a Bútor 2005, s. 177 – „model zájmových skupin“), je přitom společnost provázána zájmovými skupinami, které se dle Trumana (2003) mohou i překrývat. Ty pak razí své zájmy de facto formou lobbingu, kdy působí dle Friče a Bútor (2005, s. 177) pouze ad hoc, neformálněⁱⁱⁱ. Zdálo by se, že je americká vláda pouhou hříčkou zmitající se v rukou různých iniciativ prosazujících své partikulární zájmy^{iv}, avšak dle Trumana (2003) má šanci na prosazení pouze zájem, který již je potenciální, latentní v celé společnosti, načež převáží. Evropská společnost je naproti tomu popisována spíše modelem korporativismu (viz Gulyás 2005, s. 77-78, také Potůček 1997, s. 114). Pokračují od středověku ustálené tradice institucionalizovanějších sdružení formálněji svázaných se státem. Přesto Frič a Bútor (2005, s. 169) dělí organizace občanské společnosti (OOS) v postkomunistických zemích na staré (zájmové spolky chovatelů apod.), tolerované i za minulého režimu, dodnes udržující tradiční, bohužel až klientské, vztahy se státem, a na OOS nové, vzniklé už v demokracii (např. ochrana lidských práv), s oporou v zahraničí, avšak čelící konzervativnímu přístupu státu. Zdá se tak, že komunistický režim do jisté míry konzervoval, byť při změně obsahu, tradiční korporativistickou strukturu, zároveň však nové organizace občanské společnosti působí spíše v duchu pluralismu, byť zatím nemají odpovídající odezvu na straně státu. Salamon a Anheier (1994, s. 104) cit. in Frič a Bútor (2005, s. 177) však vedle „německého“ korporativismu a „amerického“ pluralismu zájmových skupin vyčleňují ještě třetí, britský „model programové spolupráce“, kdy si OOS vytvoří zastřešující organizaci uskutečňující se státem program vzájemné spolupráce. Nové OOS dle nich zatím váhají mezi oběma „anglosaskými“ cestami. Gulyás (2005) však důrazně rozlišuje mezi korporativismem a státem zcela řízeným systémem, etatismem, a také Potůček (1997) uvádí, že v korporativismu jde o korporace se státem spolupracující, avšak nezávislé. Na příkladu po roce 1989 vzniklých profesních komor (tamtéž, s. 118) ukazuje, že může dojít i k zneužití původně kontrolní funkce, změně v tvrdé hájení skupinových zájmů i proti státu. Vzniká tak spíše „podnikatelská“ obdoba „starých“

s. 154), jež neformálními iniciativám pouze vytvářejí podmínky a podporu.

ⁱⁱⁱ Viz i text o nastolování politické agendy Kingdon (1995), blíže geografii aplikoval např. Lovell (2009) zkoumající možnosti jednotlivců ovlivnit britskou politiku v oblasti stavby nízkoenergetických domů.

^{iv} Viz i v mezinárodní politice vliv lobby na postoje vlády USA k Izraeli (Mearsheimer, Walt 2006).

(zaměstnaneckých) odborů. Pohled Friče a Bútory (2005) se tak jeví jako zaujatý vůči starým OOS a státnímu neziskovému sektoru, až mimo (nekomunistické) tradice střední Evropyⁱ. Přesto je pozitivní jejich závěr, že mezi OOS a českým státem již převládá partnerský vztah, i přes vzájemné stereotypy vnímání, někdy udržující nedůvěru. Menší prostor věnují i podpoře aktivních zásahů OS do věcí veřejných, rozhodování, posilování stability demokracie. K povděku geografie se nevyhýbají srovnání občanské společnosti v Česku s jinými postkomunistickými zeměmi i vyspělými západními státy, avšak vesměs se nevěnují vnitrostátní úrovni, byť teoreticky rozlišují úroveň celostátní, regionální a lokální (viz Frič a Bútor 2005). Základní sledovanou jednotkou je stát, v jehož rámci se veřejná politika, specifická oproti jiným státům, odehrává. To však nevyklučuje využití některých jejich teoretických východisek pro regionální analýzu, např. teorie heterogenity (Frič a Bútor 2005, s. 162), postihující selhání trhu či státu v oblasti poskytování veřejných statků (veřejného zboží), kdy mají šanci OOSⁱⁱ.

Z řad českých politologůⁱⁱⁱ zmiňme Ondřeje Císaře (FSS MU v Brně), studujícího mj. sociální hnutí. Císař (2008) analyzoval politický aktivismus v české občanské společnosti, zejména jeden z jeho čtyř módů – (nový) transakční politický aktivismus (vyvinutý jako výše zmíněné nové OOS až v období 90. let 20. stol.) – vedle starého participačního aktivismu (odborní, církevní), radikálního aktivismu (radikální levice a pravice) a sebeorganizací (příležitostná mobilizace malého rozsahu). Analyzuje však pouze otevřeně „protestní události“, navíc jen kolektivní jednání alespoň tří osob. Spoléhá na informace z médií, elektronického archivu ČTK (relativně nezaujaté, pracně rozříděné). Pozornost věnuje i geografickým aspektům, rozdílům v rozmístění jednotlivých čtyř „módů“ politického aktivismu v Česku, i když se omezuje na jednoduché členění dle „centralizovanosti“ typu aktivit (hlavní město, krajská města, zbytek země a celostátní události – Císař 2008, str. 42, tab. 3). Samo zaměření práce však ovlivňuje geografický hierarchický pohled, když na základě diskuse s literaturou abstrahuje od běžné neorganizované lokální občanské participace na veřejném dění

ⁱ Studium veřejné politiky přistupuje k občanské společnosti logicky z pohledu státní správy a samosprávy v souladu s pojetím *policy* jako dílčího rezortního politického programu, viz i Colebatch (2005), který potvrzuje, že o politice nakonec rozhodují politici, zvolená reprezentace, i přes trendy zmíněné Hertzovou (2003) a obavy V. Klause z (nejen) Havlovy nepolitické „korporativistické“ politiky (Klaus 2005, Havelka 1998, Otáhal 1998).

ⁱⁱ Trh není schopen zajistit pro všechny občany např. bezpečnost, na rozdíl od státu, ten zase nezajistí potřeby, pro které není většinová podpora. Uplatní se tak jako obhájci „utlačovaných“, advokační organizace, stojící proti státní správě i většinovému názoru. Takto působí i globální neformální iniciativy, sociální hnutí (Festa 2007).

ⁱⁱⁱ Rozsáhlou teoreticko-empirickou politologickou práci s ohledem na Česko a zejména jeho historický vývoj a tradice, na rozdíl od Císařovy aktuálnější a užší zaměřené studie, předložil např. Müller (2003).

a zaměřuje se na organizovaný aktivismus s působností na „mezoúrovni“ a výše. Diskutabilně se jeví Císařova typologie módů aktivismu, když vedle výše uvedených čtyř pro Česko vylučuje tzv. epizodickou masovou organizaci. To ale nezakresluje zjištěný trend postupné profesionalizace OOS. Nové organizace mají navzdory nízké míře participace občanů vysokou „transakční schopnost“, dovedou veřejně prosazovat zájmy své, resp. těch, které zastupují. Císař sám, kloně se k reprezentativnímu pojetí demokracie odpovídajícímu liberální demokracii (viz Giddens 1994), tak vyvrací negativní poznatky příznivců participační (deliberativní) demokracie^{iv} o úpadku občanské společnosti. Je však otázkou, zda lze v profesionalizaci a odcizení organizací od občanů, místo aby poskytovaly prostor pro veřejnou diskusi, vidět pozitivní trend^v, přikloníme-li se spíše ke Giddensovu (1994) pohledu^{vi}.

3. Regionální a politicko-geografický přístup ke studiu občanských iniciativ

Politická geografie bývala někdy spojována spíše s mezinárodními a globálními tématy a studiem geopolitiky^{vii}. Toto zaměření logicky využije spíše strukturalismus^{viii}. Sledování interakcí a konfliktů na mikroregionální úrovni však vyžaduje jemnější přístupy, např. v duchu Giddensovy strukturační teorie, viz výše. Ovlivnění struktury aktérem připouští v geografii i Hampl (1998), po dosažení jistého vývojového stupně společnosti. Zdůrazňuje též logický význam nomotetického přístupu, zasazení studia do obecnějšího teoretického rámce, komparaci území, čímž dojde k nalezení pravidelností umožňujících případnou explanaci a zobecnění s praktickým uplatněním. V geografii tak má smysl i výzkum malých lokalit. Ke

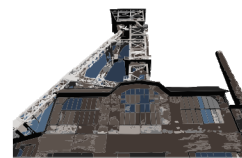
^{iv} Viz i Kjaer (2004) – shrnující teorie (dobrého) vládnutí (*good governance*).

^v Také Müller (2003), i přes kritiku normativního zjednodušeného pohledu na občanskou společnost jako výlučně pozitivní, vyzdvihuje její roli jako záruky demokratické participace každého občana na veřejném dění, ačkoli v Česku vzhledem k historicky defenzivnímu národnímu postoji a polaritě stát-občan vidí překážky, zejména proto, že jsou zde „nedostatečné vztahy důvěry a robustní vztahy nedůvěry“ (Müller 2003, s. 228).

^{vi} Občanskou společností se zabývá také katedra studií občanské společnosti FHS UK pod vedením sociální a kulturní antropoložky Marie Dohnalové (zdařilé uvedení do problematiky viz např. Dohnalová 2004), která však geografickým aspektům, kromě základního mezinárodního srovnání a např. odlišení regionální a celostátní působnosti organizací, pozornost nevěnuje, a to ani v publikaci s prostorem v názvu (Dohnalová 2008).

^{vii} Např. Tomeš (2000) ukazuje, že sama geopolitika je někdy nepřesně chápána jako věda. Čeští geografové však globální témata rozvíjejí stále, z mnohých prací viz např. Dostál (1979), Dostál a Hampl (2000), Tomeš, Festa, Novotný a kol. (2007), Hampl (2009).

^{viii} Shrnutí teorií viz Kofroň (2010) – např. v neorealismu jsou aktéry, nejmenšími jednotkami, státy, podřízené rámci struktury. S autorem lze jinak sdílet kritiku odklonu sociální geografie ke studiu lokalit bez souvislostí.

geografickému přístupu nepřímo vyzývají i sociální vědci (Glenn 2001 viz výše)ⁱ.

Částečně geografický výzkum občanské společnosti již probíhá na poli české sociologie v rámci oddělení „Lokální a regionální studia“ Sociologického ústavu AVČRⁱⁱ. Zde vznikají mj. práce o české občanské společnosti v regionálním srovnáníⁱⁱⁱ (např. Vajdová, Stachová 2005, Čermák, Stachová 2007, Stachová 2008^{iv}). Sledují i metodou dotazníkových šetření např. politickou angažovanost občanů, ovšem pouze mezi dvěma kraji, vybranými regiony či několika městy, spíše se zaměřením na celkovou atmosféru, ne konkrétní konflikty^v. Využívají koncept tzv. sociálního kapitálu, jenž „se vztahuje k sociálním vazbám, které ulehčují koordinaci a kooperaci mezi lidmi. Sociální kapitál je sociální zdroj, který vytváří spojení mezi individuální a umožňuje efektivněji dosahovat společných cílů“ (Stachová 2008, s. 27). Např. Putnam (1993 in Stachová 2008) jej chápal jako základ svého sociokulturního konceptu občanské společnosti a vnímal jej veskrze pozitivně. Jiní autoři upozorňují na neutralitu fenoménu a rozlišují jeho různé typy, např. personalizovaný, dovnitř skupiny zaměřený, a kolektivní, ve prospěch veřejnosti (Stolle, Rochon 1998 in Stachová 2008). Jako pozitivní je zdůrazňován především význam sice slabých, ale napříč skupinami a společenskými vrstvami vedoucích přemostujících (*bridging*) síťových vazeb oproti silným, avšak svazujícím (*bonding*) vazbám v rámci homogenní skupiny (Wuthnow 1998, Stolle 1998 in Stachová 2008). Bourdieuhovo pojetí však upozorňuje na značná negativa: „Sociální kapitál je investicí členů dominantní třídy do udržení a reprodukování skupinové solidarity a k ochraně vlastní dominantní pozice“ (Sociologický slovník 1996 in Stachová 2008, s. 21). I přes tuto kontroverzi je koncept sociálního kapitálu již využíván i českými kulturními geografy^{vi} (např. Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008, Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková 2010, teoretický přehled viz Pileček 2010) při studiu

rozvoje českých periferií. Také geografický výzkum občanských iniciativ může mít s konceptem styčné body. Případný výsledný přehled stavu občanské společnosti, společenské atmosféry, konfliktnosti, nelegálních či společensky nežádoucích praktik, v obcích sledovaného území (Libereckého kraje), by bylo možno vzhledem k širokému záběru pojmu také označit jako stav (popř. jednu složku) lokálního (či na vyšší úrovni krajského) sociálního kapitálu.

Právě na nedobrou „atmosféru“ v obcích upozorňoval např. britský geograf Porteous (1988), hovořil dokonce o tzv. *topocidě*, likvidaci místa^{vii}. Kritizoval svévolné zásahy do územního plánování ve jménu bohatých a mocných korporací, v jejichž důsledku je zcela ničen původní ráz lokalit. Místní správa a samospráva, politická reprezentace, ustoupí, přičemž její voliči, místní obyvatelé, jsou z participace^{viii} na rozhodování paradoxně vyloučeni. Své poznatky shrnuje i v komentáři (Porteous 1995) článku Foley, Hutchinson (1994) užívajícího jako primární zdroj dat žádosti o změny územních plánů. Porteous použití zdrojů z místních úřadů vítá, avšak nikoli jako objektivních datových zdrojů nezávislých na politických a ekonomických zájmech. Vnímá je spíše jako doklad soupeření o prostor: „*Tak můžeme pochopit, jakkoli matně, jak bohatí dědí půdu a, chápajíc, zkusit proti nim bojovat a znechutit je*“ (Porteous 1995, s. 139). Ostré vymezení vůči jedné společenské vrstvě, působí až příliš extrémně, na druhou stranu je nutno vzít v úvahu, že normativní ideály, jak popsal Porteous (1988) na obci Howdendyke, nemusí platit. Politici zkorumpovaní komerčními zájmy kritice výzkumníků naslouchat nebudou a mohou i ztěžovat jejich přístup k datům. Nezbyvá než doufat, že mechanismy demokratického systému jsou již dostatečně rozvinuté (popř. ještě nejsou zcela zerodované), takže i kritické poznatky nakonec dojdou adekvátní odezvy. Z hlediska našeho výzkumu může být sledování změn v územních plánech užitečné, byť obtížné, stejně jako např. průzkum obecních rozpočtů či analýza mediálních zpráv.

4. Závěr - předpoklady studia občanských iniciativ na příkladu Libereckého kraje

V omezeném rozsahu pracovního konferenčního příspěvku žel nebylo možno pokrýt všechny přístupy ke studiu občanských iniciativ, natož pak začít s hlubší analýzou sledovaného území. Lze však konstatovat, že

ⁱGlenn (2001) sám sleduje proces geografické difúze, resp. nodálního hierarchického šíření (Solidarita v Polsku z regionálních center dále na venkov, zprávy o represích 17. listopadu 1989 a stávký divadel v Československu).

ⁱⁱOddělení vede geograf T. Kostecký, viz Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AVČR, <http://www.soc.cas.cz/departments/cz/4/46/Lokalni-a-regionalni-studia.html> (29.8.2010).

ⁱⁱⁱPřehled prací (jen zřídka důkladných) o participaci a partnerství na lokální úrovni v Česku viz Bernard (2007).

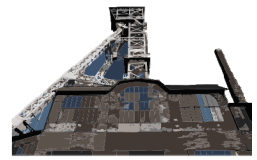
^{iv}Teoretické shrnutí významu zkoumání regionálních rozdílů občanské společnosti viz i Stachová (2002).

^vPodobný výzkum občanské společnosti na Ukrajině viz i práce politických geografů O'Loughlin, Bell (1999), mezinárodní srovnání zemí postkomunistické stf. Evropy i EU viz Rakušanová 2005, 2007, Vráblíková 2009.

^{vi}A např. i dalšími geografy při obecnějším studiu regionálního rozvoje a disparit (Sýkora, Matoušek 2009), viz i Sociologická laboratoř ČZÚ, http://soclab.pef.czu.cz/czech/research_cz.htm#SOFARR (29.8.2010).

^{vii}Porteousovu (1995) likvidaci místa ovšem nelze zaměňovat s Giddensovým „vymknutí prostoru z místa“ (Giddens 1998, s. 25), viz kapitola 1. Tento obecný trend spojovaný i s negativy globalizace však platí právě i v Porteousově (1995) případě, když do „tradičního“ života v obci zasahují velké či nadnárodní firmy.

^{viii}Problematikou se zabývají i další geografii blízcí badatelé v oboru regionálního a rurálního rozvoje, např. Derksen, Bock (2009). Mj. navazují na výše zmíněnou debatu reprezentativní vs. participativní demokracie.

v rámci sociálních a humanitních věd jsou naznačeny a někdy již „prošlapány“ cesty geografického výzkumu, které pouze čekají na uplatnění. Některé, byť i kontroverzní (sociální kapitál) přístupy již i do české geografie pronikly. Uvažovaný Liberecký kraj může dobře plnit úlohu modelového území pro geografické studium různých občanských iniciativ a jejich konfliktů s veřejnou správou, samosprávou a komerčními zájmy, když na relativně malém území soustřeďuje několik potenciálních polarit. Např. se na území kraje nachází či do něj zasahují chráněná území (Krkonoše, Jizerské hory, Český ráj, Kokořínsko, Lužické hory, České středohoří), dochází ke střetům v otázkách ochrany životního prostředí¹ (spory o vedení silnice R35 přes Český ráj, Mistrovství světa v klasickém lyžování 2009 v Liberci, tamní „stavební lobby“). V návaznosti na kulturněgeografické výzkumy českých periferií (Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková 2010) lze sledovat i rozdíly podle historické hranice dosídleného území po odsunu českých Němců po 2. světové válce (Železnobrodsko, Turnovsko, Semilsko, Lomnicko, jižní Jilemnicko s původním obyvatelstvem). Obecně lze předpokládat s postupnou periferností, vzdáleností od krajského města resp. širšího centra a též s hierarchickým horizontálním postupem od centra k nejmenším obcím růst negativního vlivu nižší centrální kontroly a zároveň pozitivního vlivu vzájemné důvěry, venkovského soužití, ovšem spolu se snižováním příležitosti pro nelegální činnosti většího rozsahu resp. možnosti je ovlivnit. Je však nutno zohlednit i deformace např. vlivem zmíněné územní diferenciaci.

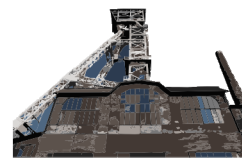
Použité zdroje:

- BENÁČEK, V., FRIČ, P., POTŮČEK, M. (2008): B1. Klíčové formy regulace ve vzájemných vztazích. In: Potůček, M., Musil, J., Mašková, M. (eds.): Strategické volby pro českou společnost - teoretická východiska. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, s. 105-194.
- BERNARD, J. (2007): Participace a partnerství na lokální úrovni v českém sociálním výzkumu. In: Nejd, P., Čermák, D.: Participace a partnerství v místní veřejné správě. Sociologické studie/Sociological Studies 07:10. Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, s. 27-46.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 211 s.
- CARMIN, J., JEHLIČKA, P. (2008): Navigating Institutional Pressure in State-Socialist and Democratic Regimes - The Case of Movement Brontosaurus- Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 39, č. 1, s. 29-50.
- CÍSAŘ, O. (2008): Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 187 s.
- COLEBATCH, H. K. (2005): Úvod do policy. Barrister & Principal, Brno, 2005. 141 s.
- COWELL, R., JEHLIČKA, P. (1995): Backyard and biosphere: the spatial distribution of support for English and Welsh environmental organisations. Area, 27, č. 2, s. 110-117.
- ČERMÁK, D., STACHOVÁ, J. (2007): Občanská participace na lokální úrovni. In: Nejd, P., Čermák, D.: Participace a partnerství v místní veřejné správě. Sociologické studie/Sociological Studies 07:10. Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, s. 94-114.
- DERKZEN, P., BOCK, B. (2009): Partnership and role perception, three case studies on the meaning of being a representative in rural partnerships. Environment and Planning C: Government and Policy, 27, č. 1, s. 75-89.
- DOHNALOVÁ, M. (2004): Antropologie občanské společnosti: Analýzy a interpretace s přihlédnutím k výsledkům vědeckovýzkumného a pedagogického zaměření Katedry oboru Občanský sektor FHS UK v Praze. Nadace Universitas Masarykiana, Akademické nakladatelství CERM – Nakladatelství a vydavatelství NAUMA, Brno, 164 s.
- DOHNALOVÁ, M. (2008): Český prostor pro organizace občanské společnosti. In: Bittnerová, D., Heřmanský, M. (eds): Kultura českého prostoru, prostor české kultury. Fakulta humanitních studií UK, ERMAT, Praha, s. 151-160.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (2000): Globalisation: processes of integration or multi-polarisation. Acta Universitatis Carolinae – Geographica, 35, č. 1, s. 5-20.
- DOSTÁL, P., KNIPPENBERG, H. (1979): Russification of Ethnic-Minorities in the

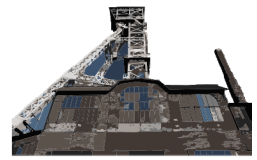
¹ Problematikou hnutí ochrany životního prostředí v Česku, někdejší Československu i ve Velké Británii se zabývá např. česko-britský geograf Petr Jehlička (Cowell, Jehlička 1995, Jehlička, Sarre, Podoba 2005; Sarre, Jehlička 2007; Carmin, Jehlička 2008). V první uvedené publikaci např. upozorňuje na rozdílné úhly pohledu a percepcie rizik jednotlivých aktérů vzhledem k jejich zájmům a poloze.

XXII SJEZD ČESKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI OSTRAVA 2010

- USSR. Soviet Geography: Review and Translation, 20, č. 4, s. 197-219.
- FESTA, D. (2007): Sociální hnutí: od lokálních sporů k transnacionálnímu prostoru rezistence. In: Tomeš, J., Festa, D., Novotný, J. a kol.: Konflikt světů a svět konfliktů: Střety idejí a zájmů v současném světě. P3K, Praha, s. 238-270.
- FOLEY, P., HUTCHINSON, J. (1994): Planning applications as a primary data source: industrial development in Sheffield 1978-1991. *Area*, 26, č. 2, s. 123-132.
- FRIČ, P., BÚTORA, M. (2005): Role občanského sektoru ve veřejné politice. In: Potůček, M. a kol.: Veřejná politika. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, s. 153-185.
- GIDDENS, A. (1994): *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Stanford University Press, Stanford, 284 s.
- GIDDENS, A. (1998): *Důsledky modernity*. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 195 s.
- GLENN, J. K. (2001): *Framing democracy: civil society and civic movements in Eastern Europe*. Stanford University Press, Stanford, 258 s.
- GULYÁS, G. (2005): Ekonomické teorie a tvorba politiky. In: Potůček, M. a kol.: Veřejná politika. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, s. 61-84.
- HAMPL, M. (1998): *Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, DemoArt, Praha, 110 s.
- HAMPL, M. (2009): Globální systém: stav, současné tendence a možné perspektivy distribuce mocenského potenciálu. *Geografie*, 114, č. 1, s. 1-20.
- HAVELKA, M. (1998): „Nepolitická politika“: kontexty a tradice. *Sociologický časopis*, 34, č. 4, s. 455-466.
- HERTZOVÁ, N. (2003): *Plíživý převrat: Globální kapitalismus a smrt demokracie*. Dokořán, Praha, 255 s.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional Differentiation of Selected Conditions for the Development of Human and Social Capital in Czechia. *Geografie*, 113, č. 3, s. 269-284.
- JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: Analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 207-222.
- JEHLIČKA, P., SARRE, P., PODOBA, J. (2005): The Czech Environmental Movement's Knowledge Interests in the 1990s: Compatibility of Western Influences with pre-1989 Perspectives. *Environmental Politics*, 14, č. 1, s. 64 – 82.
- KINGDON, J. W. (1995): Agenda Setting. In: THEODOULOU, S. Z., CAHN, M. A. (eds.): *Public Policy: The Essential Readings*. Prentice Hall, Upper Saddle River, s. 105-113.
- KJAER, A. M. (2004): *Governance*. Polity, Cambridge, 256 s.
- KLAUS, V. (2005): Předmluva. In: Brokl, L., Hloušek, V., Jakl, L., Klaus, V., Mach, P., Semín, M., Tutter, J.: *Postdemokracie – hrozba, nebo naděje? Sborník textů*. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, s. 7-8, <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbornik44.pdf>
- KOFROŇ, J. (2010): Ofenzivní neorealismus: Příslib pro neoklasickou geopolitickou analýzu? Příspěvek na XXII. sjezdu České geografické společnosti, Ostravská univerzita, Ostrava. 10 s.
- Lokální a regionální studia, Sociologický ústav AVČR, <http://www.soc.cas.cz/departments/cz/4/46/Lokalni-a-regionalni-studia.html> (29.8.2010).
- LOVELL, H. (2009): The role of individuals in policy change: the case of UK low-energy housing. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 27, č. 3, s. 491-511.
- MEARSHEIMER, J. J., WALT, S. M. (2006): The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy. *Middle East Policy*, 13, č. 3, s. 29-87.
- MÜLLER, K. (2003): Evropa a občanská společnost - Projekt evropské identity. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 238 s.
- O'LOUGHLIN, J., BELL, J. E. (1999): The Political Geography of Civic Engagement in Ukraine, 1994-1998. *Post-Soviet Geography and Economics*, 39, č. 4, s. 233-266.
- OTÁHAL, M. (1998): O nepolitické politice. *Sociologický časopis*, 34, č. 4, s. 467-476.
- PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: Pokus o přehled teoretických a metodologických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, č. 1, s. 64-77.
- PORTEOUS, J. D. (1988): *Topocide: The Annihilation of Place*. In: Eyles, J., Smith, D. M. (eds.): *Quantitative Methods in Human Geography*. Polity Press, Cambridge, s. 75-93.

- PORTEOUS, J. D. (1995): Planning Applications as Evidence against the Rich and Powerful. *Area*, 27, č. 2, s. 137-139.
- POTŮČEK, M. (1997): Nejen trh – Role trhu, státu a občanského sektoru v proměnách české společnosti. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 188 s.
- POTŮČEK, M. a kol. (2005): Veřejná politika. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 396 s.
- POTŮČEK, M., MUSIL, J., MAŠKOVÁ, M. (eds.) (2008): Strategické volby pro českou společnost - teoretická východiska. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, 374 s.
- RAKUŠANOVÁ, P. (2005): Třetí sektor a občanská participace v České republice. In: Mansfeldová, Z., Ktoupal, A. (eds.): Participace a zájmové organizace v České republice. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha, s. 81-103.
- RAKUŠANOVÁ, P. (2007): Povaha občanské společnosti v České republice v kontextu střední Evropy. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 140 s.
- SARRE, P., JEHLIČKA, P. (2007): Environmental movements in space-time: the Czech and Slovak republics from Stalinism to post-socialism. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32, č. 3, s. 346-362.
- SOFARR, Sociální kapitál jako faktor ovlivňující regionální disparity a regionální rozvoj. Sociologická laboratoř ČZÚ, http://soclab.pef.czu.cz/czech/research_cz.htm#SOFARR (29.8.2010).
- STACHOVÁ, J. (2002): Občanská společnost a neziskový sektor v regionálním kontextu. In: Kostecký, T., Stachová, J., Čermák, D.: Region a politika. Sociological Papers SP 02:7. Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, s. 50-70.
- STACHOVÁ, J. (2008): Občanská společnost v regionech České republiky. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 93 s.
- SÝKORA, L., MATOUŠEK, R. (2009): Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In: Poštolka, V., Lipský, Z., Popková, K., Šmída, J. (eds.): Geodny Liberec 2008 sborník příspěvků, Geodays Liberec 2008 book of proceedings. Liberec, Technická univerzita v Liberci, Liberec, s. 50-56.
- TOMEŠ, J. (2000): Geopolitika: nástroj a proces politické organizace prostoru. In: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. (eds.): Stát, prostor, politika – vybrané otázky politické geografie. Univerzita Karlova, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 151-179.
- TOMEŠ, J., FESTA, D., NOVOTNÝ, J. a kol. (2007): Konflikt světů a svět konfliktů: Sřety idejí a zájmů v současném světě. P3K, Praha, 349 s.
- TRUMAN, D. B. (2003): The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion. In: Dahl, R., Shapiro, I., Cheibub, J. A. (eds.): The Democracy Sourcebook. MIT Press, Cambridge (USA), London, s. 364-371.
- VAJDOVÁ, Z., STACHOVÁ, J. (2005): Politická kultura české populace v regionálním rozměru. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 41, č. 5, s. 881-901.
- VRÁBLÍKOVÁ, K. (2009): Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 45, č. 5, s. 867-897.

Příspěvek byl zpracován s podporou grantového projektu GA UK č. 101610 (smlouva č. 5016/2010) „Geografické aspekty aktivit nevládních organizací a občanských iniciativ v Česku - lokální a regionální úroveň na příkladu Libereckého kraje“.

Adresa autora:

Mgr. David Vogt
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta
Albertov 6 (sekretariát katedry)/Vratislavova 13 (pracoviště)
128 43 Praha 2
vogt@natur.cuni.cz